

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУКИДА ВАКИЛЛИКНИ ТУРЛАРГА БЎЛИШ МЕЗОНЛАРИНИНГ УМУМИЙ ТАВСИФИ

Адилбаев Бекбосын Абатбаевич
Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат
университети докторанти

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КРИТЕРИЕВ РАЗДЕЛЕНИЯ ПРЕДСТАВИТЕЛЬСТВА НА ВИДЫ В ГРАЖДАНСКОМ ПРАВЕ

Адилбаев Бекбосын Абатбаевич
докторант Каракалпакского государственного
университета имени Бердака

GENERAL DESCRIPTION OF CRITERIA FOR DIVIDING REPRESENTATION INTO TYPES IN CIVIL LAW

Adilbaev Bekbosin Abatbaevich
Karakalpak state named after Berdak
university doctoral student

Аннотация: Ушбу мақолада фуқаролик-ҳуқуқида вакиллик турлари, бўлиниш мезонлари ва ҳимоя қилиш усуллари, ижтимоий, мулкӣ ва оилавий муносабатлардаги иштироки билан боғлиқ муаммоларини ҳал қилиш масалалари ёритилган.

Калит сўзлар: маъмурий акт, вакиллик, жамоат вакиллиги, вакиллик институти, васийлик ва ҳомийлик органи, қонуний вакиллик.

Аннотация: В данной статье рассматриваются виды представительства в гражданском праве, критерии разделения и способы защиты, решение проблем, связанных с участием в общественных, имущественных и семейных отношениях.

Ключевые слова: административный акт, представительство, публичное представительство, представительное учреждение, орган опеки и попечительства, законное представительство.

Abstract: This article covers the types of representation in civil law, the criteria for division and methods of protection, solving problems related to participation in social, property and family relations.

Key words: administrative act, representation, public representation, representative institution, guardianship and patronage body, legal representation.

Кириш/Introduction

Бугунги кунда жамиятдаги ижтимоий-иқтисодий ва бошқа соҳалардаги муносабатларнинг ривожланиш даражаси шу қадар тезкорлик билан рўй бераяптики, бугунги янгилик эртага эскириши ва жамият манфаатларига тўғри келмай қолиши мумкин.

Жумладан, вакиллик билан боғлиқ муносабатлар ҳам жадаллик билан ривожланиб бораётган фуқаролик-ҳуқуқий институтлардан

бири ҳисобланади. Вакилликнинг ҳуқуқий тартибга солинишини, унинг турлари билан боғлиқ ҳуқуқий нормаларни жамият эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда такомиллаштириб боришни ҳам муҳим масалалардан бири сифатида баҳолашимиз мумкин.

Амалдаги қонунчиликка мувофиқ, вакилликни қуйидагича турларга бўлиш мумкин:

<https://orcid.org/0009-0007-4256-0496>

bekbosinadilbaev221@gmail.com

+998993185353

- Ишончномаган асосланадиган шартномавий вакиллик;
- Қонуний вакиллик;
- Суд қарори ёки давлат органининг актига асосланадиган вакиллик;
- Жамоат вакиллиги – жамоат бирлашмаларининг ўз аъзоларининг манфаатларини ҳимоя қилишга қаратилган вакиллиги. Жамоат бирлашмаси ўзининг, аъзоларининг, шунингдек бошқа фуқароларнинг ва давлат ҳокимияти органларининг, жамоат ташкилотларининг манфаатларини ифода этиш ва ҳимоя қилиш ҳуқуқига эга. Вакилликнинг ушбу турини фуқаролик-ҳуқуқий муносабатларда ҳам қўллаш мумкин.

Адабиётлар таҳлили ва методика/Literature analysis and methodology

Суд томонидан белгиланадиган вакилликнинг кенг тарқалган тури - бу бедарак йўқолган деб топилган фуқаронинг мол-мулкни бошқариб туриш ва унга нисбатан вакилликни амалга ошириш учун тайинланадиган вакилликдир. Бедарак йўқолган деб топилган фуқаронинг мол-мулкни доимий равишда бошқариб туриш зарур бўлса, бу мол-мулк суднинг қарорига мувофиқ, васийлик ва ҳомийлик органи томонидан белгиланадиган ва ушбу орган билан тузиладиган ишончли бошқарув тўғрисидаги шартнома асосида иш олиб борадиган шахсга топширилади. Ушбу мол-мулкдан бедарак йўқолган шахс қонунга мувофиқ тарбиялаши керак бўлган фуқароларга таъминот берилади ва унинг солиқлар ва бошқа мажбуриятлари бўйича қарзлари тўланади.

Васийлик ва ҳомийлик органи йўқолган фуқаронинг қаердалиги тўғрисида маълумот олинган кундан бошлаб бир йил ўтганга қадар унинг мол-мулкни муҳофаза қилувчи шахсни белгилаши мумкин. Суд томонидан вакилликни бундай шаклининг белгиланишидан мақсад нафақат бедарак йўқолган фуқаронинг, балки унинг тарбиялаши керак бўлган шахсларнинг ҳам ҳуқуқ ва манфаатларини, мулкий ҳуқуқларини ҳимоя қилишдан иборатдир. Ушбу вакиллик шаклининг белгиланишида энг муҳим ҳолат муддат ҳисобланади. Сабаби қонунчилик ҳар қандай муддатни эмас, балки аниқ муддатни, яъни агар фуқаронинг қаердалиги ҳақида унинг

яшаш жойида бир йил давомида маълумотлар бўлмасагина, уни бедарак йўқолган деб топиш ва унинг манфаатларини муҳофаза этиш учун вакиллик белгиланишини назарда тутмоқда. Аммо, Р.Матқурбановнинг таъкидлашича, фуқаронинг узоқ муддат бедарак кетиши билан боғлиқ юридик ноаниқликларни бартараф этиш мақсадида, фуқарони бедарак йўқолган деб топиш муддатини қисқартирилиши лозим. Чунки бу ҳолат фуқаронинг ижтимоий, мулкий ва оилавий муносабатлардаги иштироки билан боғлиқ муаммоларини тез ва самарали ҳал қилиш имконини беради. Масалан, фуқаронинг қарамоғида бўлган меҳнатга лаёқатсиз шахслар пенсия олиш учун бир йил кутиш имкониятига эга эмаслар, чунки улар боқувчининг қарамоғидаги шахс ҳисобланадилар [3, 183с].

Муҳокама/Discussion

Маъмурий актга асосланган вакиллик – вакилликнинг ушбу турига мувофиқ, маъмурий тартибда тайинланган вакил ваколат берувчининг номидан ҳаракат қилиш мажбуриятини олади.

Маъмурий актга асосланган вакилликка мувофиқ, вакил маъмурий акт амал қилиб турган даврда ваколат берувчининг номидан ҳаракат қилиш мажбуриятини олади. А.П.Сергеев мисол тариқасида кооператив ёки жамоат ташкилотининг номидан вакилликни амалга оширишни, шунингдек, юридик шахс ўзининг маълум бир аъзосини вакилликни амалга ошириши билан боғлиқ фаолиятга тайинлаш тўғрисидаги буйруғини келтиради. Унга биноан, ушбу вакил судда вакиллик, бундан ташқари, юридик шахснинг мол-мулкига нисбатан ҳам юридик ҳаракатларни амалга ошириш ваколатига эга бўлади. Маъмурий актга асосланган вакилликда вакил ўз фаолиятини муайян корхонадаги ички меҳнат қоидалари асосида ҳам амалга ошириши мумкин.

Шартномага асосланган вакиллик вакиллик турлари орасида энг кенг тарқалганларидан бири ҳисобланади. Шартномавий вакиллик ихтиёрий вакилликнинг бир туридир. Вакилни ваколат берувчининг ўзи эркин танлаш ҳуқуқига эга. Бунда вакилнинг муомалага тўлиқ лаёқатли бўлиши талаб этилади. Вакил билан шартномани тузиш ва уни бекор қилиш, унга бериладиган ваколатлар

тарафларнинг келишувига мувофиқ белгиланади. Бунда тарафлар қонун нормаларидан четга чиқмасликлари талаб этилади. Шартномавий вакиллик асосан топшириқ шартномасига асосланади.

А.Невзгодинанинг фикрича, тарафларнинг хоҳиш-иродаси талаб этилмайдиган қонуний вакилликдан фарқ қилган ҳолда, шартномавий вакиллик фуқаролик ҳуқуқи субъектларининг хоҳиш-иродасига асосланади. Шартномавий вакилликда нафақат ваколат берувчининг хоҳиш-иродаси, балки, вакилнинг ҳам розилиги талаб этилади, яъни ихтиёрий вакилликнинг юзага келиши учун ваколат берувчи хоҳиш-иродасининг ўзи етарли бўлмайди.

Наतिжалар/Results

Шунингдек, унинг фикрича, биргаликдаги фаолият тўғрисидаги келишув, кооператив ва жамоат ташкилотидаги аъзолик факти ва меҳнат шартномаси асосида юзага келган вакилликни ихтиёрий вакиллик сифатида баҳолаб бўлмайди. Масалан, ишчи ва хизматчилар ўз вазифаларини бажариш тўғрисида меҳнат шартномаси тузадилар. Бунда шартнома тузиш жараёнида иш берувчи ва ходим меҳнат шартномасини бажариш жараёнида вакилликни амалга ошириш тўғрисида ҳам ўз хоҳиш-иродаларини билдирадilar (сотувчини, кассирни ишга қабул қилишда) ва ушбу ҳолатдаги вакиллик ихтиёрий вакилликка ўхшашликни касб этади.

Лекин, бошқа тарафдан, барибир маъмурий акт вакилликнинг юзага келишига асос бўлиб хизмат қилмоқда. Чунки вакилликни бекор қилиш учун тарафларнинг ўз-хоҳиш иродаларини билдириши етарли бўлмайди. Бу вакиллик меҳнат қонунчилиги талабларига асосланиш лозим бўлади.

Демак, юқоридагиларга асосан, ҳар қандай ҳолатда ҳам меҳнат шартномаси асосида вакиллик амалга оширилганда, қандайдир жиҳатлардан мажбурий вакиллик қоидалари амал қилади [4, 542с].

Қоидага кўра, юридик шахс вакил вазифаларини амалга ошириши мумкин, агар ушбу ҳолат унинг уставида белгиланган мақсадларига зид бўлмаса. Юридик шахс томонидан амалга ошириладиган вакилликни муайян шахс бажаради. Шунинг учун қонунда юридик шахс томонидан вакиллик амалга оширилиши тўғрисида қоида

киритиш учун зарурият йўқ, деб фикр билдириш мумкин.

Вакиллик институти фуқаролик ҳуқуқида кенг қўлланиш соҳасига эга. Унга эҳтиёж нафақат ваколат берувчи шахснинг бу вазифаларни шахсан ўзи бажара олмаслиги (муомалага лаёқатсизлиги, хизмат сафарига кетганлиги, касаллиги) балки, махсус билимлардан фойдаланиш, вақтни тежаш учун ҳам қўлланилади. Вакил ёрдамида нафақат мулкый, балки шахсий номулкый ҳуқуқларни ҳам амалга ошириш мумкин [2, 322с].

Хулоса/Conclusion

Баъзи адабиётларда ҳолатга қараб белгиланувчи вакиллик тўғрисида ҳам фикр билдирилади (аҳолига оммавий хизмат кўрсатувчи муайян ташкилот ходимининг муайян жойда вазифаларни бажариш).

Ваколатсиз вакиллик қуйидаги ҳолларда юзага келади:

- Вакиллик тўғрисидаги келишувнинг йўқлиги;
- Ишончноманинг нотўғри расмийлаштирилганлиги;
- Вакиллик доирасидан четга чиқиш.

Адабиётларда вакилликдан фойдаланишнинг юридик ва фактик сабаблари келтириб ўтилади.

Юридик сабаблар: муомала лаёқатининг йўқлиги, муомала лаёқатининг чекланиши, суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилиши;

Фактик сабаблар: касаллик, ҳуқуқий саводсизлик, ўз ҳуқуқ ва эркинликларини шахсан амалга ошириш хоҳиш-иродасининг мавжуд эмаслиги.

Фикримизча, вакилликни субъектлар мезонига кўра бўлиш мумкин:

- Муомалага лаёқатли барча шахслар томонидан амалга оширилиши мумкин бўлган вакиллик (шартномавий вакиллик)
- Фақат маълум шахслар доираси томонидан амалга ошириладиган вакиллик (Қонуний вакиллик).

Шу билан бирга, вакилликни ундаги ваколатлар доирасига кўра:

- Умумий вакиллик
- Махсус вакиллик турларига бўлиш мумкин.

Шунингдек, вакилликни ундан кўзланадиган мақсадга мувофик:

- Ижтимоий вакиллик
- Тижорат вакиллиги турларига ажратиш мумкин.

Вакилликни турларга бўлиш масаласи соф назарий тусга эга бўлса-да, улардаги ўзига хос жиҳатлар вакилликнинг алоҳида турларини амалиётга тадбиқ этишда муҳим ўрин тутади. Шу боис вакилликни турларга бўлиш масалаларини ўрганиш ва бу борада муайян қоидаларни ишлаб чиқиш мақсадга мувофикдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

4. .

1. Гражданское право. Учебник под ред проф А.П.Сергеева, Ю.К.Толстого 1 том, -Москва.: Проспект, 2005, с 322.
2. М.Ф.Лукьяненко. Гражданское право Российской Федерации. Учебное пособие. Издательство Тюменского Государственного университета, 2004, с 183.
3. Гражданское право. Учебник, II том, 3-ое издание под ред Е.А.Суханова. – Москва, Волтерс Клувер, 2005, с 542.
<http://www.dissercat.com/content/pravovoe-regulirovanie-otnoshenii-predstavitelstva-v-grazhdanskom-prave#ixzz2j1SPqcvV>

